

ПРИРОДНИЙ КАПІТАЛ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

NATURAL CAPITAL AS AN ECONOMIC CATEGORY

Горячук В.Ф.
Valeriy Goryachuk

В статті розглянуті питання визначення понять «природний капітал» та «природно-ресурсний потенціал», співвідношення між ними, класифікації їх складових. Запропоновано авторське визначення поняття «природний капітал»

В сучасних умовах перехідної економіки України капіталізація є важливим фактором соціально-економічного росту держави, а підвищення рівня національного багатства має стратегічне значення для України. Важливу роль у цьому процесі належить державі, особливо, в частині збереження природного капіталу, його нагромадження та підвищення ефективності його використання.

В 90-х роках ХХ століття світовому співтовариству була запропонована концепція природного капіталу, яка була розроблена Г. Дейли та Р. Костанза, відповідно до якої природний капітал - це запаси/активи природного середовища, які дають потік цінних природних товарів і послуг у сьогоднішній та майбутньому [1]. Враховуючи важливу роль енергетичних ресурсів в сучасній економіці, В.А. Каменецький та В.П. Патрикеев у визначенні поняття «природний капітал» акцент роблять на них, а саме, природний капітал це різні природні ресурси енергетичного характеру, включаючи сонячну та інші види енергії, земля, вода та атмосфера, як фактори життєзабезпечення існуючого тваринного та рослинного світу [2, с. 38]. У 1992 році на конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (Ріо де Жанейро) було сформоване розуміння терміна «природний капітал» як дарунки природи люду: фізичні ресурси і те, що прийнято називати "навколишнє середовище". І там же були визначені типи природного капіталу:

- непоновлюваний або який витрачається (непоновлювані енергетичні ресурси);
- поновлюваний або циклічно використовуваний (неенергетичні мінеральні ресурси),
- поновлюваний або потенційно поновлюваний (грунт та інше навколишнє середовище, яке часто необоротно деградує) [3].

Поняття «природний капітал» тісно пов'язано з поняттям «природно-ресурсний потенціал». Незважаючи на велику кількість досліджень сьогодні не має загально визнаного розуміння цього поняття та класифікації його складових. Згідно з проектом Концепції переходу

України до сталого розвитку, розробленого НАН України, природно-ресурсний потенціал території - це сукупність природних ресурсів, які можуть бути реально використані у господарській діяльності за наявних технологій та соціально-економічних відносин [4, с. 39]. Натомість у сучасному тлумачному словнику української мови природно-ресурсний потенціал трактується як сукупність природних ресурсів та природних умов, які знаходяться у певних географічних межах та забезпечують задоволення економічних, екологічних, соціальних, культурно-оздоровчих та естетичних потреб людини і суспільства [5, с. 744].

І.М. Бобух пропонує класифікувати складові природно-ресурсного потенціалу залежно від характеру їх участі у виробничому процесі (рис. 1). [4, с. 41]:

1) ті, які в процесі виробничої діяльності включаються у фізичному розумінні до складу готової продукції, повністю втрачаючи свою споживчу вартість. До них відносяться невідновлювані мінерально-сировинні та паливно-енергетичні ресурси (природний газ, нафта, вугілля, сланці, торф, атомна енергія, металічні руди, неметалічні руди, нерудні копалини) та відновлювані-біотичні ресурси (лісові; інші рослинні; фауністичні ресурси);

2) ті, які можна ідентифікувати як основні засоби: земельні (сільськогосподарського та несільськогосподарського призначення), водні (води річкового стоку, підземні води, води морів, замкнуті водойми) та рекреаційні ресурси природно-ресурсного потенціалу (лікувальні мінеральні води, грязі (торфові та мулові), озокерит, природні парки та заповідники, морські узбережжя), які є відновлюваними;

3) екологічна місткість довкілля, яка характеризує його здатність сприймати різноманітні антропогенні навантаження в певних масштабах без зміни якісних параметрів природної системи. Методологічною основою визначення місткості довкілля країни слід вважати положення Кіотського протоколу, згідно з яким державам виділяються екологічні квоти.

У науковій літературі ведуться дискусії про співвідношення понять «природний капітал» та «природно-ресурсний потенціал». І.М. Бобух пропонує у складі природно-ресурсного потенціалу виділяти дві складові: природний капітал та незадіяні природні ресурси. Під природним капіталом пропонується розуміти сукупність природних ресурсів, які перебувають у власності економічних одиниць даної країни і використовуються з метою створення доданої вартості та/або отримання прибутку або інших економічних вигод (підтверджені запаси мінеральної сировини та паливно-енергетичних ресурсів за категоріями $A+B+C_1$; культивовані біотичні ресурси і т. ін.).

До складу незадіяних природних ресурсів належать природні ресурси, які не охоплені процесом продукування нової вартості та отримання доходу (зокрема балансові запаси корисних копалин категорії C_2 та прогнозні ресурси категорії P_1 , які включаються до загальних запасів, природні ліси, стада диких тварин і т. ін.) [4, с. 41].

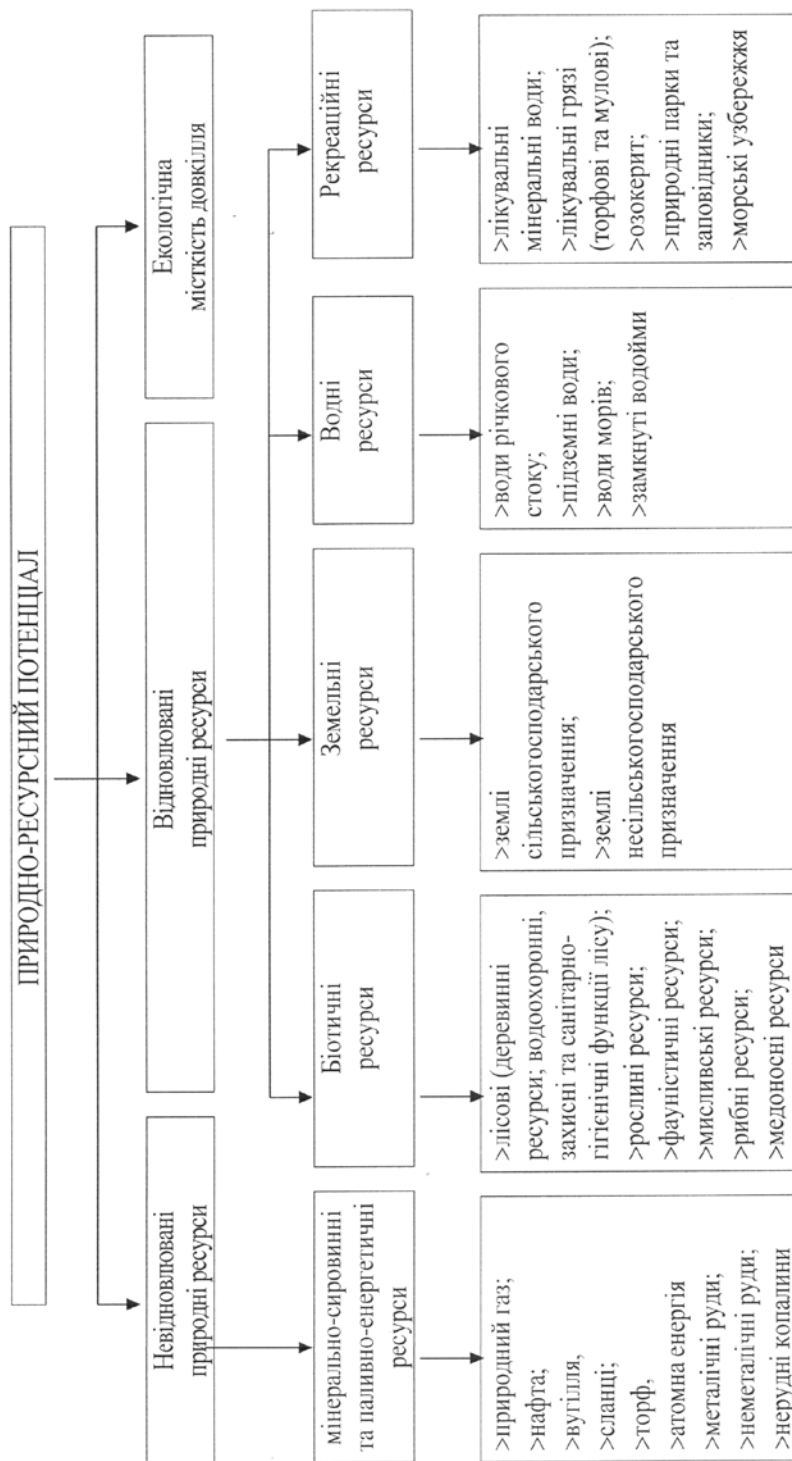

Рис. 1. Класифікація складових природно-ресурсного потенціалу

Близьку точку зору має І.П. Деревяго, який під природним капіталом розуміє сукупність природних ресурсів, які можуть здійснювати внесок у збільшення національного багатства протягом тривалого періоду часу, і у відтворенні яких існує об'єктивна необхідність [6].

С.К. Харічков розглядає природний капітал як сукупність природних ресурсів, які використовуються або можуть бути використані при виробництві товарів. На його думку природний капітал це запас активів природного середовища, які забезпечують потік цінних товарів та послуг у майбутньому. Цей потік є «природним доходом», а то що його забезпечує – «природним капіталом» [7].

М.А. Невська та В.Л. Трушевський вважають, що категорія «природно-ресурсний потенціал» повинна розумітися ширше, ніж «природний капітал». Останній вони визначають як природні ресурси із установленим правом і які залучені в господарський обіг (рис. 2) [1].

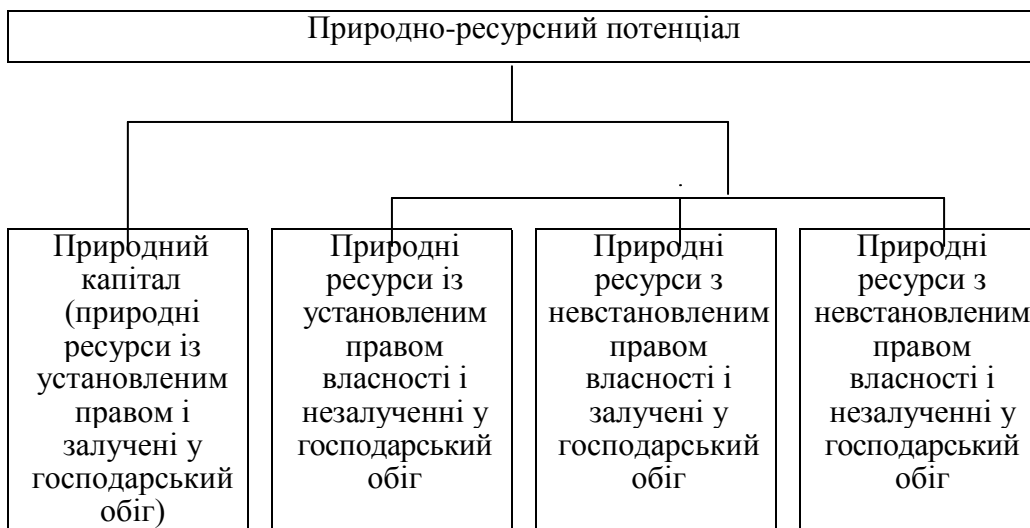

Рис. 2. Структура природно-ресурсного потенціалу

Фахівці Світового банку природний капітал визначають як запас природних виробничих ресурсів, якими наділене суспільство: усі запаси в "природних коморах", які можуть використовуватися у виробничих цілях, включаючи ґрунт, воду, повітря, корисні копалини [8]. При цьому вони не розглядають як природний капітал природні ресурси, які не мають форми запасу (наприклад, сонячне світло), та стан навколишнього природного середовища. Такий обмежений підхід до визначення природного капіталу видається невиправданим, оскільки сьогодні використання сонячної енергії (сонячні батареї, електромобілі) набуває усе більше значення не тільки в екологічному, але й в економічному плані. Що стосується стану навколишнього природного середовища (ступінь забруднення повітря, якість питної води і т. ін.), то воно в значній мірі визначає стан здоров'я

людини і відповідно вартість людського капіталу. Викиди вуглекислого газу в атмосферу є чинником, який веде до негативних змін клімату на планеті, які можуть стати причиною виникнення стихійних природних нещастя і, як наслідок, економічних втрат.

Виходячи з вищевикладеного природний капітал пропонується розглядати як сукупність трьох складових:

– природні ресурси - запаси в "природних коморах", які можуть використовуватися у виробничих цілях, включаючи ґрунт, воду, повітря, корисні копалини та ін.;

– природні ресурси, які не мають форми запасу (наприклад, сонячне світло, енергія вітру та ін.);

– стан навколишнього природного середовища (ступінь забруднення повітря, якість питної води і т. ін.).

Поняття "природний капітал" являє собою досить нову економічну категорію, її дослідження знаходиться на початковому етапі, особливо, це стосується питань оцінки цього явища, де успіхи поки невеликі. На думку У.М. Пухової, це обумовлено тим, що існуючі підходи до оцінки природного капіталу обмежені рамками технократичного підходу, а природний капітал мультифункціонален. Основні його функції полягають у генеруванні різних ресурсів і наданні екосистемних послуг людині. Отже, і оцінка природного капіталу повинна бути всебічною: екологічною, соціальною та економічною [3].

Висновки

1. Природний капітал є важливою складовою національного багатства, його нагромадження, стан та ефективність використання є важливим фактором соціально-економічного росту держави.

2. Сьогодні не має загально визнаної точки зору щодо визначення понять «природний капітал» та «природно-ресурсний капітал».

3. Більшість дослідників розглядають природно-ресурсний потенціал як більш широке поняття ніж природний капітал.

4. Сьогодні найбільш широке визнання поняття «природний капітал» отримало як природні ресурси, які забезпечують додану вартість та задовольняють людські потреби.

5. Поняття "природний капітал" являє економічну категорію, дослідження якої знаходиться на початковому етапі, особливо, це стосується питань його оцінки.

Література:

1. Невская М.А., Трушевский В.Л. Современные научные подходы к исследованию природно-ресурсного потенциала // Сборник научных статей «Проблемы системной модернизации экономики России: социально-политический, финансово-экономический и экологический аспекты.» СПб.: НОУ ВПО Институт бизнеса и права - 2010. - № 9. - С. 438-443.

2. Каменецкий В.А., Патрикеев В.П. Капитал (от простого к сложному) - М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. — 583 с.

3. Пухова У.М. Природный капитал, как часть составляющего природных ресурсов // Фундаментальные исследования. – 2008. – № 2 – С. 130-132. Режим доступа: www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=7782264.

4. Бобух І.М. Пропорції та перспективи формування національного багатства України: монографія / І.М. Бобух; НАН України; Ін-т економіки та прогнозування. - К., 2010. - 372 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусель. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.

6. Дервяго И.П. Анализ воспроизводственных процессов в системе устойчивого развития // Проблемы современной экономики, 2008. - № 2(26) - Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1934>.

7. Харичков С.К. Природный капитал как фактор устойчивого развития // Nowoczesnosc ponowoczesnosc. Spoleczenstwo obywatelskie w europie srodkowej I wschodniej. Lublin. KUL. - 2007. - V2. - С. 421- 425.

8. Краткий словарь терминов / Всемирный банк. - Режим доступа: <http://www.worldbank.org/depweb/beyond/mirross/glossary.html>.

Abstract

Goryachuk Valeriy F

Natural capital as an economic category

The article discussed the definitions of "natural capital" and "natural-resource potential," the relationship between them, the classification of their constituents. The author's definition of "natural capital".